

Mark Tulij Cicero: LELIJ – O PRIJATELJSTVU. Maribor, Litera, 2004, 124 str. (Prevod, spremna beseda in opombe Barbara Zlobec – Del Vecchio)

Antični svet z vsemi svojimi umetniškimi prepleti in konotacijami čedalje bolj priteguje slovenske znanstvene raziskovalce, ki s pronicljivimi motivacijskimi vzgibi segajo v kulturno-zgodovinski prikaz antičnih stvaritev, znotraj katerih naj bi prišlo do iskanja nekega komunikacijskega razmerja v odnosu do sodobne globalizirane evropske civilizacije. To usmeritev nam izpričujejo tudi številne slovenske založbe, ki nam v zadnjih časih ponujajo na knjižnem trgu kar številne prevode grško-rimskih avtorjev. Tokrat nam je mariborska založba Litera posredovala Ciceronovo delo Laelius – De amicitia. Za slovenski prevod je poskrbela Barbara Zlobec, ki je delo tudi vsebinsko razčlenila in ga opremila z opombami ter napisala spremno besedo, v kateri razlaga izbiro naslova, opisuje nastanek dela in izbiro dialoga.

Laelius – De amicitia oziroma Lelij – o prijateljstvu

Prijateljstvo kot najvišja etična vrednota, ki naj bi jo narava poklonila človeku, predstavlja enkratno temo, "ki je draga mislecm in piscem vseh dob". Čeprav gre za dokaj razširjeno in vsebinsko nadvse pritegljivo problematiko, je delo vendarle premalo pritegnilo strokovnjake, da bi se vanj poglobili in skušali iz njega izveči tiste osnovne smernice, ki naj bi oplemenitile slehernega posameznika v tedanji republikanski dobi.

Datacija Lelija, ki spada med pozne Ciceronove filozofske spise, pa predstavlja za filologe dokaj sporno vprašanje, saj nekateri menijo, da je delo zaradi svojega prodornega nastopa nastalo še pred Cezarjevimi umorom, mnogi proučevalci pa se raje opredeljujejo za poznejšo datacijo, to je za čas po Cezarjevem umoru, ko je Cicero, prizadet od številnih družinskih nesreč, stopil iz arene političnega dogajanja in mu je umik v svet filozofije pomenil edino možno pot iskanja tolažbe in notranjega ravnovesja.

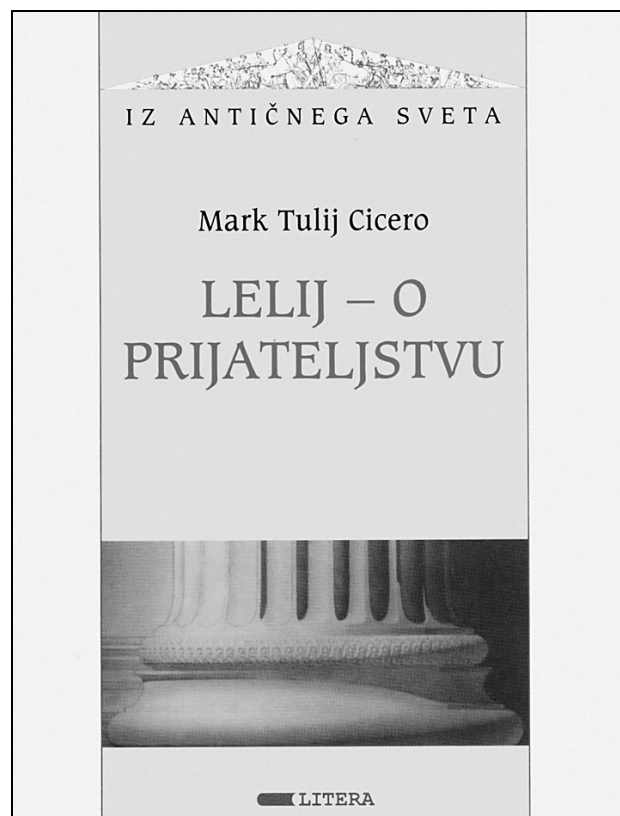
Struktura dela samega kaže na vrhunsko izdelanost dialoga, kar izstopa že v uvodnem delu, značilnem po dvojnem pripovednem okviru. V prvem se Cicero s spoštljivostjo spominja avgurja Kvinta Mucija Scevole, v drugem pripovednem okviru izstopa razgovor, ki ga je Mucij Scevola imel leta 129 pred Kr., to je nekaj dni po smrti Publija Kornelija Scipiona Emilijana. Da si je Cicero izbral za središčno osebnost svojega dialoga izredno uglednega Gaja Lelija, pripadnika filohele-nističnega krožka izobraženega Scipiona Emilijana, verjetno ni zgolj naključna opredelitev. Lelij je namreč kot svojstvena osebnost stremel po spojitvi rimske tradicije (mos maiorum) in grške modrosti (sophia). Z opisom prijateljstva med Lelijem in Scipionom je Cicero torej želel povzdigniti tisto ljubezen, ki ga je priklepala

na nepozabnega prijatelja Atika, saj sam pravi "*amare autem nihil est aliud nisi eum ipsum diligere, quem ames, nulla indigentia, nulla utilitate quaesita*" (§ 27) (Ljubiti ne pomeni nič drugega kot imeti rad nekoga, ki ga ljubiš, vendar ne iz potrebe in iz koristoljubja).

Prevajalka Barbara Zlobec si je torej med Ciceronovimi deli izbrala vsebinsko zelo aktualno delo, saj gre tu za neminljivo sporočilo prijateljstva, ki v današnji dobi propadanja vrednot vedno bolj priteguje človeka kot posameznika, vse bolj stremečega v iskanje kreposti.

Nemški filologi so do Ciceronovega dela zavzeli dokaj kritično stališče, češ da gre v njem za vrsto protislovij, ki naj bi pretežno izhajala iz nekega poseganja v različne filozofske nauke ter iz spajanja etičnih načel, izhajajočih iz grških tekstov, s konkretnim družbenim položajem v takratnem Rimu. Celotna nastavitve dela je torej nemškimi filologom ustvarjala težave, zato so se nagibali k opredelitvi, da gre za nenotno delo, zgrajeno iz med seboj nepovezanih segmentov. Če izvzamemo Aristotelovo delo Nikomahova etika, je Ciceronov Lelij, kljub vsem kritičnim pomislekom, edini ohranjen daljši spis o prijateljstvu iz antične dobe.

V dialogu o prijateljstvu nastopata poleg Lelija še Mucij Scevola in Gaj Fanij, katerima je bil Lelij tast in je z njima razpravljal o prijateljstvu kot najvišji etični vrednoti. Čeprav je spis zgrajen v obliki dialoga, ima bralec po vsej verjetnosti občutek, da gre bolj za obliko mo-

nologa, saj se v zapisu v glavnem razgrinjajo Lelijevi pogledi na temo prijateljstva. Vsi protagonisti sicer posebej ideal uglednega, politično razgledanega in eminentnega Rimljana, kakršnega naj bi za Cicerona predstavljal Scipio Emilian, zmagovalac 3. punske vojne.

Dialog se odvija po že ustaljeni tridelnosti, kot izhaja iz samih Fanijevih trditev (§16): Lelij najprej pojasni, kaj je prijateljstvo (*quid sentias*), nato odkriva, kateri je njegov izvor (*qualem existumes*), nazadnje pa pojasnjuje, katera so navodila v odnosih s prijatelji (*quae praecepta des*). Ob pojmovanju prijateljstva pa je pri Leliju večkrat zaslediti nihajoč odnos, in to tudi pod vplivom zgodovinskega dogajanja. V mladostnih spisih se namreč Ciceron nagiba k težnji, da je prijateljstvo sad vzajemne naklonjenosti (*De inventione*), pozneje pa je pri njem opazen utilitaristični nagib, saj omenja, da prijateljstva sklepamo zato, da si vzajemno pomagamo z uslugami. Šele pozneje se v njem ustali prepričanje, ki postane nekako etično vodilo Lelijevega dialoga, da prijateljstvo temelji na naravnem nagnjenju. Na osnovi lastnih izkušenj, zlasti dolgoletnih vezi s Scipionom, prihaja do spoznanja, da je prijateljstvo možno le med ljudmi, ki so dobri in plemeniti. Sam sicer ne verjame v ideal modrih, boni viri so le tisti, ki jih ne prevzemajo visoke ambicije, ampak se potegujejo za pravičen družbeni red. Čeprav se v pojem prijateljstva vrivajo tudi nekatere politične konotacije, vendar se avtor še vedno opredeljuje za najvišjo obliko prijateljstva, ki jo označuje kot *omnium divinarum humanarumque rerum cum benevolentia consensio* (§20). To seveda velja le za trdna, prava prijateljstva, ne pa za tista, ki vzklijejo iz neke potrebe ali koristoljubja, kot je možno zaslediti v številnih grških razpravah. Seveda se Cicero v svojem Leliju sooča s takimi pogledi na prijateljstvo, po katerih naj bi slednje izhajalo iz narave, vendar se v svojem iskanju višje popolnosti raje opredeljuje za trditev, da je prijateljstvo le spremljevalec človeka, saj mu kot krepost pomaga pri duhovni in duševni rasti. Epikurejski pogled na prijateljstvo Cicero popolnoma zavrača, čeprav je ta njegov odklon le nekoliko pretiran, saj Epikurovo pojmovanje prijateljstva izhaja iz želje po potrebi človeške toplote.

Da je Cicero sploh nakazal možnost prijateljstva iz koristolovja, je verjetno potrebno iskati vzrok v takratnih politično-socialnih razmerah republike, ko je bilo silno razvejano podkupovanje ljudskih množic in je za doseg lastnih koristi veljalo prepričanje, "da se da vse kupiti".

Če se torej izognemo vsem tem obrobim namigom na raznovrstne oblike prijateljstva, naj poudarimo, da je osrednji del razprave Lelij usmerjen v prikaz povprečnega vsakdanjega prijateljstva. Pri tem poudarja avtor, da mora biti oseba iskrena in vredna zaupanja, pri morebitnih kritikah ali grajah pa ne sme občutiti užaljenosti.

Moč prijateljstva je torej temeljnega pomena za družbeni razvoj, kajti v svoji plemenitosti je to krepost, s

pomočjo katere se vzpostavljajo trdne medsebojne vezi in moralni zakoni, ki se nato razširijo v občečloveške zakone, na katerih naj bi temeljila vsaka poštena država.

Delo *Laelius-De amicitia* se nam tokrat predstavlja tako v prevodu kot v izvirniku, prevajalka Barbara Zlobec je v svoji natančni in specifični razlagi ter razčlenitvi dela v sprotne opombah ponudila dokaj široko zasnovan okvir dogajanja v rimskem svetu, ki zajema bodisi zgodovinsko-politični scenarij kot tudi izredno razvejani spektrum filozofskih struj, kar je Cicerona posebno v zadnjem življenjskem obdobju močno pritegovalo, tako da je v njegovih spisih etika postala vodilna krepost ne le posameznika, ampak celotne družbe oziroma države. In iz takega inspirativnega vzgiba je vzkliko tudi Ciceronovo delo Lelij – o prijateljstvu, ki je tokrat našlo svojo pot tudi na slovenski knjižni trg.

Jadranka Cergol

Jack P. Shonkoff, Deborah A. Phillips (eds.): FROM NEURONS TO NEIGHBORHOODS: THE SCIENCE OF EARLY CHILDHOOD DEVELOPMENT. Washington, National Academy Press, 2004, 588 str.

Delo "From Neurons to Neighborhoods" se posveča obravnavi zakonitosti človekovega razvoja v obdobju zgodnjega otroštva. Pri ustvarjanju monografije, ki je rezultat raziskave, trajajoče dve leti in pol, je sodelovalo kar dvajset avtorjev, profesorjev različnih znanstvenih področij in članov vplivnih ameriških združenj, ki se ukvarjajo z otrokovim razvojem. Njihovo raziskovanje je imelo tri osrednje cilje:

1. Informiranje ustvarjalcev in izvajalcev politike, znanosti in stroke na področju zdravja in razvoja otroka ter njegove družine.
2. Spodbujanje raziskav na področju temeljnih znanosti o zgodnjem otrokovem razvoju (od prenatalnega obdobja do vstopa v šolo), kot tudi njihovih aplikativnih študij.
3. Izobraževanje javnosti o dosedanjih spoznanjih o poteku in značilnostih otrokovega razvoja v obdobju zgodnjega otroštva.

Interes za raziskovanje kompleksnosti človekovega razvoja obstaja že dolgo, zato je bil v prvi vrsti namen avtorjev predstaviti dosedanja spoznanja o značilnostih otrokovega razvoja, do katerih so prišli znanstveniki na področjih nevrobiologije, vedenjskih in socioloških znanosti, ter tako spodbuditi njihovo uporabo v praksi, da bi zagotovili večje blagostanje današnjih otrok. Osrednji del raziskave pa je predstavljalo proučevanje omenjene tematike, da bi prišli do odgovorov na naslednja ključna vprašanja: